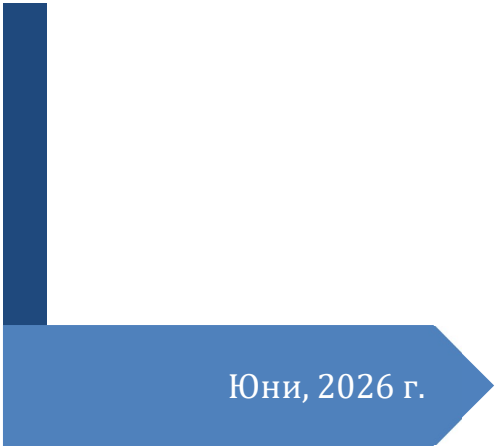
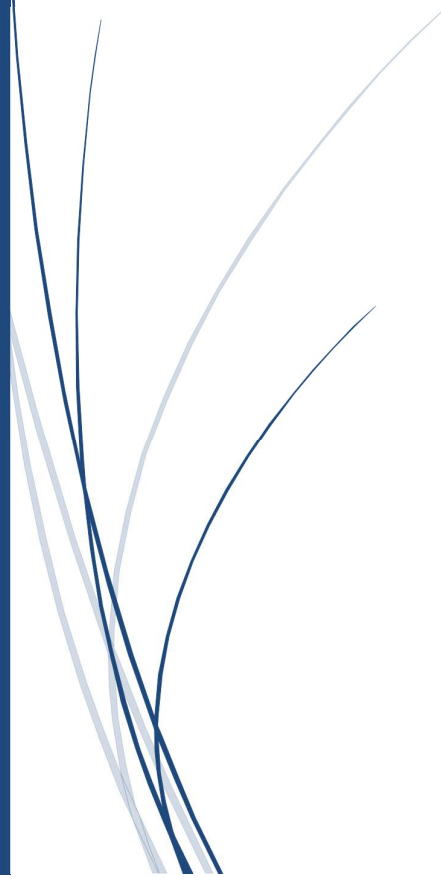

Юни, 2026 г.

**Интелигентните селища в
контекста на Стратегията за
ВОМР на МИГ Бобов дол -
Дупница - Сапарева баня -
заинтересовани страни,
потенциални участници и добри
практики**

“КОРЕКТ ПОЙНТ”ЕООД

Съдържание

Въведение	2
Териториален обхват: Община Бобов дол, Община Дупница без гр. Дупница и Община Сапарева баня	3
Интелигентните селища и тяхното значение за развитието на местните общности	4
Smart Villages в ОСП 2023–2027 и подхода LEADER/BOMP	7
Приложение на Мярка 1.2 на територията на МИГ	8
Тематичен модел за Smart Villages на територията	8
Достъп до услуги и мобилни функции	9
Дигитално включване и местни посредници	9
Енергиен и индустриален преход	9
Земеделие, вода и къси вериги	10
Минерални ресурси, здраве и местна икономика	10
Устойчив туризъм и управление на посетителския натиск	10
Култура, популяризиране на територията и активиране на обществени пространства	11
Млади хора, доброволчество и общностни посланици	11
Потребности по функционални зони	11
Бобов дол: индустриален и енергиен преход, услуги и периферни села	11
Селата на Дупница: земеделие, транспорт, услуги и близост до градски пазар	12
Сапарева баня: минерална вода, туризъм, Рила и сезонно натоварване	12
Местен капацитет и заинтересовани страни	12
Общини, кметове и кметски наместници	12
Читалища, НПО, спортни и културни организации	13
Земеделски стопани, предприятия и туристически обекти	13
Млади хора, доброволци и неформални групи	13
Добри практики и приложимост	13
Успешни примери в България	13
Вдъхновяващи примери в Европа	14
Open City: култура, социално включване, умения и местни посланици	17
„Варуша юг“: общност, отворени покани, placemaking и събитийно оживяване	17
Интегрирани изводи и препоръки	18
Приоритети за Община Бобов дол	19
Приоритети за Община Дупница без гр. Дупница	19
Приоритети за Община Сапарева баня	19
Основни изводи и препоръки към МИГ	19
Приоритети за изпълнение	20
Заклучение	21

Въведение

Настоящото проучване е възложено с Договор № Д-07/30.04.2026 г. във връзка с изпълнението на Стратегията за водено от общностите местно развитие на СНЦ „МИГ Бобов дол - Дупница - Сапарева баня“ и необходимостта от създаване на условия за прилагане на подхода „Интелигентни селища“ на територията на трите общини. Проучването е изготвено в рамките на изпълнение на Административен договор № РД50-148/02.02.2026 г. за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ за управление, мониторинг и оценка на стратегията и нейното популяризиране по процедура чрез подбор BG06AFSP001-1.001 от Стратегическия план за развитие на земеделието и селските райони на Република България за периода 2023 – 2027 г.

Подходът е сравнително нов за местната общност и изисква целенасочено разясняване, активно участие на заинтересованите страни и идентифициране на реалистични решения, съобразени с местните потребности и ресурси. Проучването следва да подпомогне МИГ при планирането на последващи информационни, консултативни и партньорски дейности, както и при насърчаването на местните участници да формулират идеи за интелигентно, устойчиво и приобщаващо развитие на населените места.

Основната цел на проучването е да бъдат идентифицирани заинтересованите страни и потенциалните участници в разработването и изпълнението на стратегии и инициативи за интелигентни селища на територията на МИГ, да бъдат изследвани местните нужди и възможности за сътрудничество и да бъдат представени добри практики от България и други държави членки на Европейския съюз, които могат да бъдат адаптирани към местния контекст.

Проучването обхваща територията на общините Бобов дол, Дупница и Сапарева баня и разглежда ролята на местните власти, кметствата, читалищата, образователните и социалните институции, неправителствените организации, бизнеса, земеделските стопани, туристическия сектор, младежите, местните общности и други лица и организации, които могат да участват в подготовката и изпълнението на инициативи за интелигентни селища.

Отчита се разнообразието на населените места в територията - градски и селски населени места, планински и туристически райони, територии с демографски и икономически затруднения, както и населени места с потенциал за развитие на услуги, култура, туризъм, местна икономика, дигитализация, енергийна ефективност и опазване на околната среда.

Проучването обхваща Стратегията за ВОМР на „МИГ Бобов дол - Дупница - Сапарева баня“ и приложимите стратегически документи и наличните анализи за територията, като

са изведени потребностите и възможностите, които могат да бъдат адресирани чрез подхода „Интелигентни селища“. Проучването представя добри практики и успешно реализирани инициативи за интелигентни селища, както в България, така и в ЕС, както и възможностите за адаптиране към територията на МИГ.

Настоящият документ е приложен анализ за територията на „МИГ Бобов дол – Дупница – Сапарева баня“. Той стъпва върху одобрената Стратегия за ВОМР и превежда общите стратегически цели в конкретни териториални направления, партньорства и проектни идеи.

Анализът не е самостоятелна стратегия за интелигентно селище, инвестиционен проект, техническо обследване или административна оценка за допустимост. Той определя доказателствената основа, възможните пилотни решения и реда за последващо прилагане. Когато липсват надеждни данни по населено място, това е посочено изрично и е предложен начин за събиране на първични данни.

Анализът обхваща 39 населени места: всички 18 населени места на Община Бобов дол, 16-те села на Община Дупница, допустими по СВОМР, и петте населени места на Община Сапарева баня. Водещият извод е, че територията не се нуждае от еднакво технологично решение, а от мрежа от малки, свързани и управлявани от местните общности функции.

Приоритетът е върху Smart Villages като практичен инструмент за достъп до услуги, дигитално включване, справедлив енергиен и индустриален преход, устойчиво използване на минералните и природните ресурси, къси вериги, туризъм и активиране на обществени пространства. Дигиталният компонент е средство, а не самоцел; всяка инвестиция трябва да има местен оператор, измерими ползватели, график, бюджет за поддръжка и ясни правила за достъп.

Териториален обхват: Община Бобов дол, Община Дупница без гр. Дупница и Община Сапарева баня

Територията на МИГ е непрекъсната и обхваща 683,88 кв. км в област Кюстендил. Включени са всички 18 населени места на Община Бобов дол, всички 5 населени места на Община Сапарева баня и 16-те села на Община Дупница, без град Дупница в строителните му граници. Общият брой е 39 населени места.

Този обхват е функционално необичаен. Град Дупница е основен пазар, транспортен, образователен, здравен и административен център за околните села, но не е допустима

територия на МИГ. Следователно анализът трябва ясно да различава територията на интервенция от външния функционален център. Проекти могат да подобряват достъпа на селата до услуги и пазари в Дупница, но инвестициите и пряката полза трябва да остават в допустимата територия и да се съобразяват с условията на конкретната мярка.

По данни, използвани в СВОМР, населението към 31.12.2020 г. е 23 396 души: 7 158 души в Община Бобов дол, 9 599 души в селата на Община Дупница и 6 639 души в Община Сапарева баня. Тези стойности се използват като базова линия на стратегията. При следващата редакция ще бъдат добавени актуални сравнения по НСИ, без да се смесват години и статистически съвкупности.

Общата цел на СВОМР е оживяване на територията чрез привлекателна среда, подобрена бизнес среда, инвестиции в общността и грижа за околната среда. Мярка 1.2 е включена към специфичната цел за привлекателна среда и оживяване. За нея са планирани три договора и три подкрепени стратегии за интелигентни селища, с индикативен ресурс 40 000 EUR и цел най-малко 5% от населението на МИГ да бъде обхванато от такива стратегии.

Ограниченият ресурс означава, че мярката не може да финансира големи инфраструктурни решения. Най-подходящи са подготовка на стратегия, фасилитиране на местна група, малки демонстрационни действия, цифрови и общностни услуги, координация, обучение, съдържание, мониторинг и тестване на модел. По-големите инвестиции следва да се насочат към Мярка 1.1 или към други мерки и програми, когато са допустими.

Анализът прави връзки и с мерките за земеделски стопанства, неземеделски дейности, сътрудничество, къси вериги и човешки капитал. Тази връзка не означава смесване на разходи. Стратегията за интелигентно селище може да подготви партньорството и последователността, а отделните инвестиции да се финансират чрез различни инструменти при спазване на правилата за държавни помощи, обществени поръчки и двойно финансиране.

Интелигентните селища и тяхното значение за развитието на местните общности

В европейската рамка „интелигентното селище“ не е село с повече техника, а общност, която използва местните си активи и подходящи иновации за решаване на конкретен проблем. Иновацията може да бъде цифрова, социална, организационна или технологична.

Водещи са местното участие, измеримият резултат и способността решението да продължи след проекта.

Дългосрочната визия на ЕС за селските райони поставя цел селските територии да бъдат по-силни, свързани, устойчиви и проспериращи. В рамките на ОСП 2023-2027 интелигентните селища се подкрепят чрез LEADER, сътрудничество и свързани инвестиции. За България местните инициативни групи са естественият носител на процеса, защото съчетават публичен, стопански и граждански сектор и прилагат принципа „отдолу нагоре“.

За настоящия анализ приложимата дефиниция е следната: интелигентно селище е конкретно населено място или малък функционален клъстер, в който местната общност, заедно с публични, стопански и нестопански партньори, идентифицира доказан проблем и реализира ново за местния контекст решение с измерим ефект върху достъпа до услуги, икономическата активност, социалното участие или устойчивото използване на ресурсите.

Европейската комисия определя интелигентните селища като селски общности, които използват иновативни решения, основани на собствените си силни страни и възможности, и разработват стратегия чрез участие на местните хора. Цифровите технологии са средство, но не са задължително единственото или водещото решение. За територията на МИГ това е особено важно, защото голяма част от проблемите са едновременно пространствени, социални и организационни: малки и разпръснати села, застаряване, ограничена мобилност, концентрация на услуги в общинските центрове, слаб достъп до административно и проектно посредничество и недостатъчно свързване на местните икономически активи.

Практическото значение на подхода е, че позволява малък пилотен проект да бъде част от по-дълга промяна. Дигитална точка в кметство, мобилен ден за услуги, доброволческа мрежа, общ календар за културни събития, демонстрационна агро-точка или система за сигнали при водоснабдяване имат стойност, когато са свързани с ясно разпределени роли, целеви групи, график, индикатори и бъдещ модел за поддръжка.

Концепцията за „интелигентни села“ привлича все по-голямо внимание в ЕС. След Европейската конференция за развитие на селските райони Cork 2.0 в Ирландия, организирана през септември 2016 г., Европейската комисия публикува през април 2017 г. „Действия на ЕС за интелигентни села“, в които се прави преглед на основните области на политиката на ЕС, които вече допринасят за развитието на интелигентни села. В нея се

подчертава и необходимостта от обединяване на различни програми, за да се изгради стратегически подход, който може да насърчи развитието на „интелигентни села“. Описани са и шестнадесет конкретни действия за насърчаване на „интелигентни села“, които се основават на широк спектър от политики на ЕС, включително развитие на селските райони, регионално развитие, научни изследвания, транспорт, енергетика и цифрови политики. Шестото конкретно действие, което се споменава, е този пилотен проект за интелигентни екосоциални села, иницииран от Европейския парламент и изпълняван под отговорността на Европейската комисия (ГД „Земеделие и развитие на селските райони“), който има за цел да „проучи характеристиките на интелигентните екосоциални села и да идентифицира най-добри практики, върху които вземащите решения и селските общности могат да изградят бъдещи стратегии за развитие“.

Концепцията за интелигентни селища е заложена в Дългосрочната визия на ЕС за селските райони до 2040 г. и се стреми да реши следните проблеми:

- ✓ Справяне с обезлюдяването: Разкриване на нови работни места и диверсификация на местната икономика.
- ✓ Подобряване на услугите: Дигитална модернизация на здравеопазването, транспорта и образованието (напр. телемедицина, е-обучение).
- ✓ Зелен преход: Развитие на кръгова икономика, ВЕИ (възобновяема енергия) и къси вериги за доставка на храни.

За реалното прилагане на инициативата ЕС финансира и управлява няколко мащабни подготвителни програми:

Мрежа за ОСП на ЕС (EU CAP Network): Наследник на ENRD (Европейската мрежа за развитие на селските райони), тя координира тематичните групи, които обменят опит между отделните държави.

Smart Rural 21: Пилотен проект, подпомогнал 21 европейски села (включително български) експериментално да разработят и тестват свои собствени стратегии.

Smart Rural 27: Текущо продължение на проекта, което помага на държавите членки да интегрират „интелигентните села“ в националните си планове.

„Интелигентните села“ най-често се сравнява с LEADER/Местно развитие, водено от общността (CLLD). Несъмнено LEADER има много прилики с „Интелигентните села“,

особено що се отнася до ключовите принципи на двата инструмента. LEADER е ключов инструмент и източник на финансиране за бъдещи стратегии и решения за „интелигентните села“, а местните групи за действие (МИГ) по LEADER често могат да играят ролята на „иновационни брокери“ и поддръжници на селата. Например, процесът на стратегия за „интелигентни села“ в Дингл (Ирландия) е ръководен от местната МИГ (Програма за развитие на Североизточна и Западна Кери), докато Рауданмаа (Финландия), Торуп (Дания), Китера (Германия) и други избрани села от програмата „Умни селски райони“ (21 бр.) са получили както финансова, така и техническа подкрепа за своите процеси за „интелигентни села“ от своите МИГ.

Съществуват обаче и някои ключови моменти, които отличават концепцията за „Интелигентни села“ от други схеми:

„Интелигентните села“ са насочени към ангажиране на местните общности – т.е. малки действия в местен мащаб и им помагат да намерят начин да се справят с предизвикателствата и да се възползват от възможностите през 21-ви век. LEADER/CLLD действа на по-високо географско и административно ниво. Териториите на LEADER включват редица села и Стратегиите за местно развитие се формулират на по-голямо териториално ниво, така че следователно не винаги могат да отчитат спецификите на местните общности.

Smart Villages в ОСП 2023–2027 и подхода LEADER/BOMP

В ОСП 2023–2027 интелигентните селища са инструмент за ориентирана към хората иновация и дигитализация. LEADER е естествената рамка, защото обединява публичен, стопански и граждански сектор. МИГ не трябва да бъде единственият автор на стратегията, а фасилитатор, който осигурява методика, равнопоставен достъп и проверка на резултатите.

Дигиталната иновация може да бъде общ график, карта, дистанционна консултация или система за сигнали. Социалната иновация може да бъде местен посредник или доброволческа услуга. Организационната иновация е ново партньорство или обща логистика. Зелената иновация включва енергийна и водна ефективност, кръгова употреба и по-добро управление на природния натиск. Най-силните пилоти съчетават няколко вида, без да усложняват излишно проекта.

Местната собственост означава общността да участва в избора на проблем, дизайна, изпълнението и оценката. Не е достатъчно да бъде поканена на представяне на готов

проект. За всеки пилот трябва да има местна работна група, публични критерии, протоколирани решения и механизъм за обратна връзка.

Приложение на Мярка 1.2 на територията на МИГ

Мярка 1.2 допуска концепция за предварително определена малка територия – например едно населено място, квартал или функционално свързана група села. Кандидатът е водещ партньор в обединение от най-малко две физически или юридически лица. В партньорството могат да участват община чрез кмет или кметски наместник, читалище, ЮЛНЦ, спортен клуб, предприятие, земеделски стопанин, занаятчия и други местни лица. Ролите се уреждат с партньорско споразумение.

Концепцията съдържа описание на територията, активите, потребностите и предизвикателствата; SWOT; логика на интервенцията; цели, действия и очаквани резултати; финансови и човешки ресурси; капацитет за управление; мониторинг; ангажиране на заинтересованите страни; връзка със СВОМР и други стратегически документи; времева рамка и примерен бюджет. Целите следва да са конкретни, измерими, постижими, реалистични и ограничени във времето.

Допустими са проучвания и анализи, работни срещи и събития, интернет сайт или платформа, печатни материали и ограничен размер офис консумативи. Минималният размер е 5112,92 евро (10 000 лв.), максималният – 19 999,69 евро (39 116 лв.), а интензитетът на помощта е до 100%.

Критериите дават най-голяма тежест на междусекторното партньорство. Концепция с публичен, стопански и граждански сектор получава по-висока оценка от проект на един сектор. Допълнителни точки се дават за доброволци, работа с деца, младежи, хора с увреждания или маргинализирани общности, надграждане на предходни инициативи и различни източници на последващо финансиране.

Мярка 1.2 подготвя стратегията и партньорството, но не заменя по-големите инвестиционни инструменти. Малки обществени услуги и инфраструктура могат да бъдат надградени чрез Мярка 1.1; земеделски инвестиции – 2.1; неземеделски дейности – 2.2; къси вериги – 2.3; местни инициативи – 3.1; обмен с други МИГ – 3.2. Това разграничение не допуска концепцията да се натоварва с недопустими строителни или стопански разходи.

Тематичен модел за Smart Villages на територията

Предлага се мрежов модел с три основни пилотни ядра и сателитни населени места. Бобов дол може да развие модел за общност в енергиен преход. Селата на Дупница могат да

развият модел за достъп до услуги, местни пазари и междуселищна координация. Сапарева баня може да развие модел за устойчиво използване на минерален и природен ресурс и управление на посетителския поток.

Общите функции са: териториална карта; местни посредници; календар на услуги и събития; младежко и доброволческо участие; базов каталог на проверени продукти и услуги; и обща система за индикатори. Така всяко ядро решава свой проблем, но резултатите могат да се сравняват и надграждат.

Достъп до услуги и мобилни функции

Най-практичната линия е мобилен график за административно насочване, социални и здравни консултации, информация за аптеки, транспорт и местни услуги. МИГ не замества компетентните институции или лицензираните доставчици. Неговата роля е да събере потребностите, да осигури общностна точка и да договори посещения или дистанционна връзка.

Мобилните дни могат да обединят административно насочване, социална информация, консултации за земеделие и бизнес и събиране на обратна връзка. Те трябва да се провеждат по предварително обявен график в законно използваемо помещение и да имат ясна граница на компетентност.

Дигитално включване и местни посредници

Дигиталната точка има стойност само когато има човек, който помага. Подходящ е модел с обучени местни посредници – служител, читалищен секретар, млад доброволец или възнаграден координатор – които работят по график и спазват правила за личните данни. Индикаторът е броят жители, които успешно са използвали услуга или са придобили умение, а не броят устройства.

Във всяко пилотно ядро се обучават поне двама посредници – основен и заместник. Те помагат при използване на устройства, намиране на официална информация и записване за услуги, но не управляват чужди профили и не извършват дейности, изискващи професионална правоспособност.

Енергиен и индустриален преход

Бобов дол има нужда от местен превод на политиката за справедлив преход. Smart Villages подходът може да подпомогне картографиране на уменията, обучения, работа с младежи, повторно използване на свободни пространства и подготовка на проекти. Той не може сам

да реши реструктурирането на въгледобива, но може да създаде местна организация и доказателства за по-големи инвестиции.

В Бобов дол пилотът може да включи обществена енергийна грамотност, карта на уменията, демонстрации за ефективност, работа с млади технически кадри и идеи за повторно използване на пространства. Той трябва да бъде свързан с по-големите програми за справедлив преход, без да ги дублира.

Земеделие, вода и къси вериги

Почти половината от територията е земеделска, но СВОМР отчита амортизирани или разрушени поливни съоръжения и липса на организирани площи за напояване. Подходящите малки действия са карта на стопанствата, сезонен календар, демонстрации за водна ефективност, общи заявки, местни пазари и подготовка на сътрудничество по Мярка 2.3. Инфраструктурните решения за напояване изискват отделна техническа и собственическа подготовка.

В селата на Дупница и част от Бобов дол подходът може да свърже стопани, местни заведения и туристически обекти. Първият резултат е проверен каталог и календар на продукцията; вторият – малки общи събития или доставки; третият – подготовка на инвестиционни и кооперативни идеи.

Минерални ресурси, здраве и местна икономика

Минералната вода в Сапарева баня е ресурс с национална разпознаваемост. Стратегията посочва температура 103°C и потенциал за балнеология и геотермално използване. Интелигентният компонент може да включва информация за ресурса, енергийна ефективност, връзка между туризма и местните услуги, обучение на кадри и измерване на сезонното натоварване. Всяка енергийна или водоползвателна инвестиция изисква отделни разрешителни.

В Сапарева баня минералната вода може да бъде тема за образование, местна идентичност, здравен туризъм и енергийна ефективност. Медицински и лечебни твърдения могат да се правят само от компетентни източници. Общностната стратегия трябва да се концентрира върху достъп, информация, услуги и местна добавена стойност.

Устойчив туризъм и управление на посетителския натиск

Паничище и маршрутите към високата част на Рила създават значителен поток, който не се измерва чрез постоянната регистрация. Подходящи са официална информация за транспорт и маршрути, кодекси за поведение, координация на събитията, насочване към

местни услуги и системно събиране на обратна връзка. Дейностите в защитени територии се съгласуват с компетентната администрация и режимите на Национален парк „Рила“.

Туристическият успех трябва да се измерва не само с посещения, а с престой, местен разход, сезонно разпределение, отпадъци, трафик и удовлетвореност на жителите. Дигиталната информация, предварителното планиране и насочването към различни местни обекти могат да намалят концентрацията в една точка.

Култура, популяризиране на територията и активиране на обществени пространства

Кметства, читалища, клубове и свободни пространства могат да получат временни или постоянни функции чрез отворени покани към жители и творци. Подходът започва с карта на местата и правния им статус, последвана от малки безопасни намеси, програма и местен оператор. Така инвестицията следва реалното използване, а не обратното.

По примера на „Варуша юг“ могат да се използват временни намеси, отворени покани, работилници и събития за тестване на нова функция на площад, двор, читалище или свободно помещение. Временната намеса не заменя ремонта, но показва дали има общност, програма и устойчиво използване.

Млади хора, доброволчество и общностни посланици

Младите хора получават конкретни роли: дигитална помощ, снимки и видео, карта на местни услуги, организация на събития, туристическа информация, мониторинг на посетителски поток и подкрепа за местни производители. Доброволният труд не замества професионална услуга. За всяка задача са нужни координатор, инструктаж, граници на отговорността и признание на придобитите умения.

По логиката на Open City местните жители могат да бъдат посланици и създатели на проверено съдържание. Младите хора могат да картографират услуги, да събират истории, да поддържат календар и да организират събития. Работата трябва да има портфолио, обучение, признание и при възможност платени роли, за да не се разчита безкрайно на доброволен труд.

Потребности по функционални зони

Бобов дол: индустриален и енергиен преход, услуги и периферни села

Основният проблем е съчетанието между демографски спад, ограничена икономическа диверсификация и зависимост от индустриален сектор в преход. СВОМР посочва Бобовдолския въглищен басейн като най-големия басейн с кафяви въглища в страната и

около 60% от промишлените запаси на национално ниво. Тази концентрация е исторически актив, но и риск за заетостта, средата и местната идентичност.

За града е приложим общностен хъб за умения, инициативи и проектна подготовка. За малките села е по-подходящ мобилен модел: посещения по график, дигитална помощ, достъп до информация, карта на уязвими домакинства и услуги. Подборът на сателитни точки се прави след оглед и оценка на местния оператор.

Селата на Дупница: земеделие, транспорт, услуги и близост до градски пазар

Шестнадесетте села са в обхвата на МИГ, но основният им градски център – Дупница – е извън допустимата територия. Проектите могат да използват градския пазар, образованието, здравеопазването и транспорта, но инвестициите и основните ползватели трябва да са в допустимите села.

Приоритетни теми са местната продукция, късите вериги, ежедневната мобилност, цифровото посредничество и общностните пространства. Джерман, Самораново, Яхиново и Крайници са кандидати за координационни точки, но изборът трябва да се основава на официални данни, сграда, организация, ползватели и партньорство.

Сапарева баня: минерална вода, туризъм, Рила и сезонно натоварване

Минералната вода, Паничище, водопад „Горица“, резерват „Скакавица“ и маршрутите към Рила са икономическа възможност и управленско предизвикателство. Посетителите увеличават натоварването върху транспорт, отпадъци, вода, обществени пространства и природни територии.

Интелигентната посока е мрежа между Сапарева баня, Сапарево, Ресилово, Овчарци и Паничище: общ календар, проверена информация, местни продукти и услуги, посланици, управление на потока и насочване към повече населени места. Решенията трябва да са прости и поддържани.

Местен капацитет и заинтересовани страни

Общини, кметове и кметски наместници

Публичният сектор осигурява законното ползване на помещенията, достъп до официални данни, координация с компетентните услуги и устойчивост на обществената функция. Проектът не трябва да зависи само от едно лице; нужни са заместник и работна група.

Читалища, НПО, спортни и културни организации

Тези организации могат да бъдат оператори на културна програма, доброволци, архив, обучения и събития. Преди включване се проверяват статут, помещение, интернет, активни членове, предходни инициативи и капацитет за отчетност.

Земеделски стопани, предприятия и туристически обекти

Стопанските участници дават практическо знание, места за демонстрации, стаж и пазар. Общата подкрепа трябва да е открита и недискриминационна, а индивидуалната стопанска полза се проверява спрямо правилата за държавни помощи.

Млади хора, доброволци и неформални групи

Неформалните групи могат бързо да мобилизират идеи и хора, но се нуждаят от партньор, който носи финансовата и правната отговорност. За младите хора се създават реални задачи, кратко обучение и публично признаване на приноса.

Добри практики и приложимост

Успешни примери в България

В България концепцията се развива основно около съчетанието между дигитализация, съхраняване на традициите и алтернативен туризъм, подкрепяни активно от платформи като [Smart Rural 27](#).

село Смилян (област Смолян) — Трансформация чрез брендиране и географски данни

Какво направиха: Поставиха традиционния „Смилянски боб“ в основата на модерна икономическа екосистема. Селото внедри цифрови карти и платформи за проследяване на реколтите, разви устойчив кулинарен туризъм и дигитализира занаятчийското си наследство.

Резултат: Смилян се превърна в емблема за това как един специфичен местен продукт може да спре обезлюдяването и да привлече млади предприемачи.

село Куртово Конаре (област Пловдив) — Културен хъб и къси вериги за доставка

Какво направиха: Селото стана популярно с мобилизирането на общността за възраждане на местните сортове (розов домат, куртовска капия) чрез фестивали и читалищна дейност.

Те внедриха онлайн платформи за директни продажби от фермера до потребителя, прескачайки прекупвачите.

Резултат: Припознато на европейско ниво като отличен пример за социална иновация и запазване на биоразнообразието чрез дигитално присъствие.

село Чавдар (област София) — Еталон за модерна инфраструктура

Какво направиха: Макар и започнало преди официалната вълна на „Smart Villages“, Чавдар е класически пример за интелигентно управление. Селото има напълно обновен център, безплатен Wi-Fi на обществени места, собствена соларна централа, интелигентно улично осветление и модернизирана информационна система за гражданите.

Резултат: Привлича ежегодно хиляди туристи и ИТ специалисти, търсещи спокойствие за дистанционна работа.

Вдъхновяващи примери в Европа

Европейските села залагат силно на технологичния напредък, споделената икономика и енергийната независимост.

Коцано (Cozzano), Франция (остров Корсика) — Дигитално управление на околната среда

Какво направиха: В рамките на проекта „Smart Paesi“ селото инсталира мрежа от IoT (Интернет на нещата) сензори в околните планински гори и пасища. Тези сензори събират данни в реално време за качеството на въздуха, нивата на водата и риска от пожари, които се анализират централно от общината.

Резултат: Селото е напълно енергийно независимо (чрез биомаса и соларни панели) и управлява природните си ресурси с прецизността на умен мегаполис.

Регион Лапландия, Финландия — Арктически дигитален пробив

Какво направиха: Чрез проекта „Kuitua pohjoiseen“ отдалечени и слабо населени арктически села бяха свързани с ултрабърз оптичен интернет. Това позволи въвеждането на роботизирано снегочистване, системи с изкуствен интелект (AI) за следене на пътната обстановка и напреднала телемедицина.

Резултат: Оптичната мрежа направи региона привлекателно място за дигитални номади и осигури безопасна среда за живот на възрастните хора в изолираните райони.

село Алфелд (Ahrental / Alfeld), Германия — Интелигентен селски транспорт (SMARTA)

Какво направиха: Тъй като общественият транспорт до големия град бил разреден, местните жители създават приложение за споделено пътуване и „е-автобус при поискване“. Когато някой има нужда да отиде до болницата или пазара, софтуерът автоматично оптимизира маршрута на общинския електромобил.

Резултат: Намалени въглеродни емисии и пълна независимост на възрастните хора без лични автомобили.

Споделено работно пространство в Баж (Bages), Испания — Селски дигитални хъбове

Какво направиха: Изоставени селскостопански постройки и мелници бяха превърнати в модерни, високотехнологични споделени работни пространства (coworking spaces). Те свързват градски предприемачи с местни занаятчии и фермери за съвместни дигитални проекти.

Резултат: Силно икономическо съживяване и нулев процент на миграция на младите хора към Барселона.

Други успешни проекти

Естонската **National Smart Villages Programme** е разработена с водещ промоутър LAG Tartu Rural Development Association и участие на 13 местни инициативни групи и 24 села или райони. Бюджетът е 251 928 EUR, от които 160 273 EUR са от ЕЗФРСР, 40 069 EUR - национален/регионален публичен принос, а 51 586 EUR - собствен и частен принос. Процесът включва обучения, фасилитирани срещи, 24 местни стратегии и 24 пилотни действия. Решеният проблем не е липса на техника, а липса на методика и увереност как селските общности да превърнат идеята в изпълним план.

Приложимият урок е МИГ да не подготвя една стратегия в офис, а да организира конкурсна и обучителна програма за местни общности. Пилотните групи трябва да получат еднаква методика, фасилитатор и малък ресурс за доказване на идеята. Така изборът на селища става прозрачен и се основава на местна готовност.

В **North Satakunta** промоутър е LAG Aktiivinen Pohjois-Satakunta ry. Проектът е с общ бюджет 54 460 EUR и включва картографиране на потребности, десет срещи с около 150

местни участници и разработване на десет казуса, сред които споделено работно място, дигитални хъбове и цифрови помощници. Практиката показва, че преди инвестицията трябва да има разговор с общността и конкретен потребителски сценарий.

Raudanmaa (Финландия) е по-дългосрочен общностен модел. Жителите създават кооперативни структури, изграждат водоснабдяване и оптична свързаност и превръщат бившето училище в многофункционална селска зала за срещи, услуги и дистанционна работа. Отделните инвестиции имат различни източници и значително по-голям мащаб от Мярка 3.2, но приложимият принцип е ясен: съществуваща сграда, местна организация и смесено финансиране могат поетапно да възстановят центъра на общността.

Mouans-Sartoux във Франция развива общинска хранителна политика, собствена ферма и училищно хранене с местна биологична продукция. Моделът решава едновременно проблеми на доставките, качеството на храната, образованието и земеползването. Той не може да бъде копиран директно без общински ресурс и правила за обществени поръчки, но показва как интелигентното селище може да свърже производители, публични институции и образователни дейности.

Куртово Конаре е най-близкият български пример за стратегия, която съчетава читалище, местни продукти, културно наследство, граждански диалог и мониторинг. Полезен е не конкретният списък с дейности, а начинът, по който местната идентичност се превръща в управленска и икономическа рамка.

Общият урок от практиките е последователността: местен проблем, активна група, фасилитиран процес, малък пилот, измерване на използваемостта, и едва след това разширяване. Нито една от практиките не оправдава закупуване на сложна платформа без организация, съдържание и бюджет за поддръжка.

Германските „Digital Villages“ показват приложимостта на обща платформа за местни стоки, комуникация, мобилност и електронно управление, но също така потвърждават, че цифровият инструмент работи само при общи правила и активни местни оператори.

Финландският проект на LAG Aktiivinen Pohjois-Satakunta започва с картографиране на потребностите и цифровото изключване, а не с предварително избрана технология.

Практиките за **транспорт при поискване в Словения** комбинират приложение, местни оператори, община, университет и доброволци.

Официалните ресурси на Европейската комисия и EU CAP Network показват обща последователност: общността определя проблем, създава партньорство, тества малко решение, измерва ползването и едва след това го разширява. Практиките включват цифрова грамотност, електронно здраве, услуги, местни хранителни системи и нови функции на съществуващи сгради.

Open City: култура, социално включване, умения и местни посланици

Добър пример е проектът Open City, който представлява европейска инициатива, насочена към уязвими и в неравностойно положение социални групи чрез иновативни и творчески обучения.

Основни цели и дейности

Обучение и заетост: Осигурява алтернативни и творчески пътища за обучение на безработни лица, които срещат трудности с достъпа до формално образование.

Умения: Насърчава самоизявата, артистичните наклонения, социалния активизъм и комуникативните умения с цел по-добра реализация на пазара на труда.

Овластяване на общностите: Фокусира се върху местното население като ключов участник в промяната и подобряването на градската среда.

Open City се разглежда чрез официалната информация на проектните партньори. Практиката свързва култура, неформално образование, социално включване и работа с местни институции. Приложимият механизъм е безопасна рамка, в която жители, артисти, ученици, библиотеки, музеи, училища и община работят по обща тема.

За МИГ това може да бъде отворена покана за истории, идеи и временни намеси, последвана от обучение и публична програма. В Бобов дол темата е индустриалната памет и преходът; в селата на Дупница – местните храни и ежедневието; в Сапарева баня – водата, Рила и гостоприемството.

„Варуша юг“: общност, отворени покани, placemaking и събитийно оживяване

„Варуша юг“ започва с картографиране на потенциали и предизвикателства, обучения и практическо приложение. Официалният сайт описва отворена покана, на която първоначално откликват 40 ентузиаста, последвана от събития в различни пространства и

ежегоден формат „48 часа Варуша юг“. Видимото събитие е резултат от предварителна общностна работа, а не нейна замяна.

Адаптацията може да бъде „48 часа отворени селища“ с малък брой подготвени домакини, проверени пространства и местни екипи. Форматът служи на по-дълъг процес: карта на активите, обучение, временни намеси, местни продукти и оценка.

Схематично представяне на приложими добри практики на територията на МИГ:

Добра практика	Решен проблем	Ключов механизъм	Приложима територия	Необходими партньори	Рискове/условия
Европейска рамка Smart Villages	Разпокъсани услуги и слаб местен капацитет	Партньорска стратегия, малък тест, измерване	Трите функционални зони	МИГ, общини, бизнес, граждански сектор	Не е само техника; нужни оператор и устойчивост
Open City	Слабо участие и ограничени умения на уязвими групи	Местни посланици, творчество, обучение, сътрудничество	Бобов дол; младежки и общностни хъбове	НПО/читалища, общини, обучители, местни творци	Адаптация към селски мащаб; защита на участниците
„Варуша юг“	Неизползвани пространства и липса на общностна програма	Отворена покана, картографиране, временни намеси, 48-часов формат	Подбрани села от трите общини	Местни домакини, доброволци, културни и стопански участници	Събитието да е резултат, не заместител на процеса
Справедлив преход	Зависимост от въглищна икономика и риск за заетостта	Карта на уменията, диверсификация, последващи инвестиции	Община Бобов дол	Община, работодатели, образователни и социални партньори	Мярка 1.2 подготвя, но не финансира големия преход
Къси вериги и местни хранителни мрежи	Малки производители без общ пазар и логистика	Регистър, календар, стандарти, тестови доставки	Селата на Дупница; цялата МИГ	Производители, купувачи, туристически обекти, МИГ	Регистрации, количества, равнопоставеност и устойчив координатор

Интегрирани изводи и препоръки

Територията има силни, но много различни ресурси: индустриално наследство и нужда от справедлив преход; земеделска база и близост до градски пазар; минерална вода, Рила и голям туристически поток. Общият проблем е слабата свързаност между хора, услуги, умения, продукти и финансиране.

Smart Villages е подходящият водещ инструмент, защото започва от конкретен проблем и местен екип. Той не оправдава еднакво технологично решение за всички 39 населени места. Необходима е мрежа от три силни концепции, сателитни точки и мобилни функции. Приоритетите се подреждат по доказателства и готовност: достъп до услуги; умения и икономически преход; местна продукция и пазари; устойчиво управление на туризма; общностни и културни функции. Всеки приоритет се свързва с конкретен оператор и източник на последващо финансиране.

Приоритети за Община Бобов дол

Първи са местният превод на справедливия преход, мобилните услуги за малките села, цифровото включване и подготовката на нови умения и предприемачески дейности. Бобов дол е координационен хъб, а сателитите се избират след теренна оценка.

Приоритети за Община Дупница без гр. Дупница

Приоритетни са Джерман като координационна точка, доказаните читалищни партньори в Бистрица, Самораново и Яхиново, късите вериги, транспортът и достъпът до услуги и пазар в Дупница. Инвестициите трябва да остават в допустимата територия и да показват пряка полза за селата.

Приоритети за Община Сапарева баня

Приоритетни са управление на туристическия поток, свързване на петте населени места, местни продукти и услуги, отговорно използване на минералния и природния ресурс и общностни маршрути Ресилово–Овчарци.

Основни изводи и препоръки към МИГ

МИГ следва да проведе отворена покана за трите примерни концепции, да осигури обща методика и модератор на процеса, да публикува критериите за избор и да поддържа регистър на резултатите. Екипът трябва да организира мобилни посещения, защото онлайн консултацията сама по себе си няма да обхване малките и възрастните общности.

Основният проблем на територията не е липса на ресурси, а недостатъчна организираност, видимост и свързаност между ресурсите. Налице са природни, земеделски, горски, културни, туристически, човешки и организационни активи, но те не са достатъчно интегрирани в устойчиви модели.

Основната приложна препоръка е да се започне с малки пилотни решения, които едновременно подобряват качеството на живот и създават организационен капацитет.

Приоритетът между проектните направления следва да се определя чрез доказателства, а не чрез формални критерии. Първо се разглеждат услуги и мобилност, защото СВОМР отчита концентрация на здравни, административни, финансови и търговски функции в общинските центрове и липса на хранителни магазини и заведения в над 80% от населените места. Второ се разглежда надграждането на реализирани или ясно идентифицирани активи.

МИГ следва да изпълнява активна посредническа и модераторска функция. Това включва предварителна работа с местните участници за формиране на идеи, партньорства, капацитет и знания.

При изготвяне на стратегия за „интелигентно село“ следва да се проведат анкети и интервюта, да се картографират потенциалните участници и да се идентифицират възможни пилотни територии за концепции за интелигентни селища.

В дългосрочен план МИГ следва да поддържа система за мониторинг, обратна връзка от общността, актуализация на проектните идеи и надграждане на успешните пилотни проекти.

Общините следва да участват като институционални носители на местни услуги, инфраструктурни решения, публични пространства и административна координация.

Читалищата и местните НПО следва да бъдат разглеждани като ключови общностни посредници. Те могат да осигурят помещения, доверие, културно съдържание, доброволци и комуникация с населението.

Приоритети за изпълнение

След документален анализ на Стратегията за ВОМР на МИГ Бобов дол – Дупница - Сапарева баня, в контекста на добрите практики се предлагат три концепции за територии на стратегии от типа „интелигентно село“: „Интелигентен Бобов дол“, „Джерман и селата на Дупница“ и „Сапарева баня – Рила“. Общият бюджет и точният териториален обхват се определят така, че да останат в рамките на Мярка 1.2 и да осигурят реални резултати, а не само писмен документ.

Паралелно МИГ може да изгради институционален профил за всичките 39 населени места, да поддържа източниковия регистър и да подготви втора вълна от проекти: мобилни

услуги, къси вериги, младежки и общностни хъбове, устойчиво управление на туризма и „Отворени селища“. Така ограничената първоначална подкрепа ще създаде траен капацитет за целия програмен период.

Заклучение

Проведеното проучване показва, че територията на МИГ Бобов дол – Дупница – Сапарева баня разполага със значителни природни, земеделски, туристически, културни и човешки ресурси, но основното предизвикателство е недостатъчната им свързаност и организираност в устойчиви местни инициативи. Подходът „Интелигентни селища“ предоставя възможност тези ресурси да бъдат използвани чрез малки, практични и управлявани от местните общности решения, насочени към подобряване на достъпа до услуги, дигиталното включване, местната икономика, устойчивия туризъм, енергийния преход и активирането на обществените пространства.

Успешното прилагане на подхода изисква активно участие и партньорство между общините, кметствата, читалищата, неправителствените организации, бизнеса, земеделските стопани, младите хора и местните жители. Водеща следва да бъде не самата технология, а конкретният местен проблем, измеримата полза за населението и възможността създаденото решение да бъде поддържано и надграждано след приключването на проекта.

МИГ има ключова роля като посредник и организатор на процеса – да подпомогне формирането на местни партньорства, да осигури обща методика и публични критерии за избор и да насърчи разработването на реалистични пилотни концепции за Бобов дол, селата на Община Дупница и района на Сапарева баня. По този начин ограничената първоначална подкрепа по Мярка 1.2 може да създаде траен местен капацитет и основа за последващи инвестиции и инициативи през целия програмен период.

Освобождаване от отговорност

Всички предложения и препоръки, изложени в този документ, не ангажират по никакъв начин и не представляват позиция на службите на ЕК, УО на СПРЗСР 2023 – 2027 г. и МИГ – Бобов дол, Дупница и Сапарева баня.